

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ЧЕРНІГІВСЬКИЙ КОЛЕГІУМ» ІМЕНІ Т. Г. ШЕВЧЕНКА

Філологічний факультет
Кафедра української мови, літератури та журналістики

На правах рукопису

**НОВІ ТЕНДЕНЦІЇ ВИРОБНИЦТВА ДОКУМЕНТАЛЬНОГО
ФІЛЬМУ ПРО СУСПІЛЬНІ КОНФЛІКТИ
(практичний проєкт)**

Кваліфікаційна робота
на здобуття освітнього ступеня – магістр
за спеціальністю – Журналістика
Освітньо-професійна програма – Журналістика

здобувача вищої освіти
заочної форми навчання
групи МЖ 24

Тітка Андрія Володимировича

Роботу розглянуто й допущено
до захисту на засіданні кафедри

(протокол №__ від _____) Завідувач кафедри
_____ Т. Л. Хомич

Науковий керівник –
доктор філологічних наук, професор **Навальна Марина Іванівна**

Чернігів – 2025

АНОТАЦІЯ

Тіток А.В. Нові тенденції виробництва документального фільму про суспільні конфлікти

Магістерська робота «Нові тенденції виробництва документального фільму про суспільні конфлікти» присвячена аналізу сучасних підходів до створення документального кіно на теми суспільних протистоянь. Досліджено вплив цифрових технологій, кросмедійних форматів та етичних практик на документалістику. Практична частина присвячена розробці концепції фільму про релігійно-політичний конфлікт довкола Катерининської церкви в Чернігові. Визначено роль документального кіно у формуванні суспільної свідомості та збереженні історичної пам'яті.

Ключові слова: документалістика, суспільний конфлікт, виробництво, тенденції, Чернігів.

Titok A.V. New trends in the production of documentary films about social conflicts

The master's thesis “New Trends in the Production of Documentary Films about Social Conflicts” analyzes modern approaches to creating documentaries on social conflicts. The study explores the impact of digital technologies, cross-media formats, and ethical practices on contemporary documentary filmmaking. The practical part presents a concept for a film about the religious and political conflict around St. Catherine Church in Chernihiv. The role of documentary cinema in shaping public awareness and preserving historical memory is emphasized.

Keywords: documentary, social conflict, production, trends, Chernihiv.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СТВОРЕННЯ ДОКУМЕНТАЛЬНОГО ФІЛЬМУ ПРО СУСПІЛЬНІ КОНФЛІКТИ.....	9
1.1. Поняття документального фільму про суспільні конфлікти.....	9
1.2. Огляд існуючих прикладів документальних фільмів про суспільні конфлікти.....	12
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ОСОБЛИВОСТЕЙ СТВОРЕННЯ ДОКУМЕНТАЛЬНОГО ФІЛЬМУ ПРО СУСПІЛЬНІ КОНФЛІКТИ.....	15
2.1. Творчі аспекти створення документального фільму про суспільні конфлікти.....	15
2.2. Технічні аспекти створення документального фільму про суспільні конфлікти.....	18
РОЗДІЛ 3. ПРАКТИЧНА РЕАЛІЗАЦІЯ ДОКУМЕНТАЛЬНОГО ФІЛЬМУ ПРО СУСПІЛЬНІ КОНФЛІКТИ.....	20
3.1. Концепція документального фільму про суспільні конфлікти.....	20
3.2. План реалізації документального фільму про суспільні конфлікти.....	21
3.3 Результати виробництва документального фільму про суспільні конфлікти.....	23
ВИСНОВКИ.....	25
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	27
ДОДАТКИ.....	30

ВСТУП

Актуальність дослідження. Документалістика є одним із ключових інструментів для повного і коректного відображення та аналізу суспільних конфліктів. У час розвитку технологій, змін у медіаспоживанні та суспільних запитів на об'єктивне дослідження суперечливих тем, з'являються нові тенденції та нові методи у створенні документальних фільмів, присвячених конфліктам.

Станом на сьогодні, роль документалістики в Україні займає чільне місце та зростає кожен день. Це пояснюється формуванням українського ринку документального кіно та можливостями сучасників створювати реалістичні картини, що правдиво віддзеркалюють нашу історію. Подальші дослідження окресленої проблематики варто будувати на аспектах гібридизації жанру документального проекту та глибшому вивченні соціального ставлення до сучасного українського кінематографа [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливо відчутною роль документалістики в Україні стала з початком повномасштабного російського вторгнення 24 лютого 2022 року. В українському суспільстві сформувався чіткий запит на документалістику. Як на воєнні теми – такі як фільми «20 днів у Маріуполі», «Битва за Чернігів», «Рік», так і на історичну тематику, присвячені кореням та передумовам сучасної російської-української війни – «СВО. Війна і мир», «Тисячолітня війна».

Чільне місце у вищенаведеному списку займають документальні фільми та проекти, присвячені суспільним конфліктам в новітній українській історії.

Мета дослідження. Виявлення та систематизація нових тенденцій у виробництві документальних фільмів, присвячених суспільним конфліктам, із урахуванням змін у медійному, соціальному та технологічному середовищах. Дослідження спрямоване на аналіз сучасних підходів до висвітлення

суспільно конфліктних тем у документальному кіно, зокрема на рівні наративів, етичних практик, жанрових трансформацій та використання нових форматів і технологій.

У межах дослідження також ставиться завдання простежити, як зміни у способах виробництва та подачі впливають на сприйняття глядачем, суспільний резонанс і культурну пам'ять про конфліктні події.

Завдання дослідження:

- Проаналізувати теоретичні підходи до визначення документального фільму як жанру у контексті висвітлення суспільних конфліктів.

- Окреслити особливості суспільних конфліктів як предмета документального кіно, з урахуванням етичних, політичних, соціокультурних та комунікативних чинників.

- Дослідити вплив цифрових технологій, мультимедійних платформ на процес виробництва і презентації документального фільму.

- Розглянути приклади документальних фільмів та проєктів, створених у контексті українського суспільного конфлікту, зокрема війни, церковного протистояння, соціальної поляризації тощо.

- Виявити вплив нових виробничих стратегій на сприйняття документального фільму аудиторією, зокрема в умовах медіаперенасичення, інформаційних війн і зростаючої ролі візуального досвіду.

- Сформулювати узагальнення щодо ефективних моделей і підходів до створення документального фільму про суспільні конфлікти.

Об'єкт дослідження. Об'єкт дослідження – процес виробництва документального фільму. Це комплекс дій, що включає дослідження теми, збирання та обробку фактів, формування авторського бачення, вибір стилістичних і жанрових рішень, етапи зйомки, монтажу, а також розповсюдження та сприйняття контенту аудиторією. Особливий акцент у цьому дослідженні зроблено на ті аспекти виробництва, які визначають етичну, художню й інформаційну якість документалістики в умовах суспільної напруги чи поляризації.

Предмет дослідження. Предмет дослідження – нові тенденції, підходи та зміни у практиці створення документального кіно про суспільні конфлікти. До таких тенденцій належать, зокрема: використання мультимедійних платформ і кросмедійної подачі, переосмислення етики зображення конфлікту.

У межах даної роботи розглядаються також питання адаптації виробничих стратегій до умов нинішнього часу, соціуму, воєнних подій та потреб міжнародної аудиторії, що формують контекст сучасної української документалістики.

Методи дослідження. Для досягнення мети дослідження, використовуються наступні методи:

- Аналіз і синтез – застосовано для узагальнення теоретичних джерел, наукових публікацій, медіадосліджень, медіаповідомлень, що стосуються документального кіно і суспільного конфлікту, про який йдеться у фільмі.
- Порівняльно-аналітичний метод – використано для виявлення спільних і відмінних рис у підходах до виробництва документальних фільмів у різні періоди та в різних країнах, а також для зіставлення традиційних і новітніх форм документалістики.
- Контент-аналіз – проведено для структурованого аналізу змісту обраних документальних фільмів і проєктів, зокрема за тематикою, структурою, наративною побудовою, стилістичними особливостями та способами репрезентації конфліктів.
- Інтерв'ю – використовується для спілкування з безпосередніми учасниками суспільного конфлікту для розуміння його причин і перебігу.
- Аналіз публікацій у медіа. Застосовано для набору фактологічних даних для створення документального фільму про суспільний конфлікт.
- Соціокультурний підхід – дозволяє розглядати документальний фільм не лише як мистецький продукт, а як форму соціального коментування й активного учасника конфліктної взаємодії в суспільстві.

Цільова аудиторія. Цільовою аудиторією документального фільму про суспільні конфлікти є одразу декілька груп людей.

- Широка українська аудиторія. Віковий діапазон: 18–60 років. Інтереси: сучасна історія України, події двотисячних, питання національної ідентичності. Мотивація: бажання краще розуміти передумови війни з Росією, роль церкви.

- Молодь і студенти. Віковий діапазон: 16–25 років. Інтереси: короткі динамічні формати, доступно викладена історія, емоційний і візуальний контент. Мотивація: навчальний інтерес, пошук простих і водночас глибоких пояснень історичних подій.

- Наукова та експертна спільнота: історики, релігієзнавці, соціологи, культурологи. Використання фільму як додаткового джерела для досліджень, лекцій і дискусій. Мотивація: доступ до структурованого, візуалізованого матеріалу з унікальними архівами та свідченнями.

- Міжнародна аудиторія: глядачі у Європі, США та інших країнах, які цікавляться передумовами російсько-української війни. Мотивація: розуміння глибини впливу Росії на релігійне та політичне життя України.

- Громадські організації та активісти: організації, що займаються правами людини, свободою віросповідання, культурною спадщиною. Мотивація: використання фільму для адвокаційних кампаній і суспільного діалогу.

- Локальна громада Чернігова і області. Люди, які були свідками чи учасниками конфлікту. Мотивація: усвідомлення значення подій у власному місті, збереження історичної пам'яті для наступних поколінь.

Наукова новизна. Полягає в аналізі трансформації виробничих процесів в документалістиці, зосередженій на висвітленні суспільних конфліктів в час технологічних та соціальних змін. Зокрема, в рамках роботи над цим дослідженням:

- Узагальнено й систематизовано нові підходи до виробництва документальних фільмів, що виникли у відповідь на загострення суспільно-політичних конфліктів в Україні.

- Виявлено тенденції у виробництві документального фільму про суспільні конфлікти. Це: гібридизація жанрів, переосмислення подій з урахуванням нових суспільно-політичних обставин, використання мобільних платформ і соцмереж,

- Проаналізована зміна ролі автора-документаліста в умовах нових викликів – зокрема, між особистою позицією, етичною відповідальністю та потребою емоційного впливу на глядача.

- Апробація результатів дослідження. Результати наукового дослідження пройшли апробацію на міжнародній науковій і практичній конференції «Полігогія культур: філологічна та культурологічна освіта в контексті сталого розвитку»(м.Чернігів, 2025) та всеукраїнській науково-практичній конференції молодих науковців і студентів «Філософія, філологія, культура, освіта: слово молоді»(м.Чернігів, 2025).

Публікації. Основні положення наукового дослідження викладені у збірнику матеріалів і тез «II Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні соціокультурні трансформації: медіа, мова, комунікація»(2025).

Структура роботи: магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи складається 29 сторінок. Список використаної літератури — 27 джерел.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СТВОРЕННЯ ДОКУМЕНТАЛЬНОГО ФІЛЬМУ ПРО СУСПІЛЬНІ КОНФЛІКТИ

1.1. Поняття документального фільму про суспільні конфлікти

Документальний фільм – це жанр кіно, який прагне подати фактичну інформацію про реальні події, людей або проблеми, використовуючи художньо-естетичні засоби. Він поєднує правдивий контент із творчим відбором і представленням дійсності – свою основу він запозичує з елемента «реальності», але формує аргументоване висловлення [24].

Першим визнаним та повноцінним документальним фільмом стала стрічка режисера Роберта Флаєрті «Нанук з Півночі» (1922). Цей фільм – перша спроба кінодокументалістики, яка відобразила життя ескімоса без усіляких інсинуацій, властивих більшості картин XX століття. Режисер тут відкрив новаторську форму документального кіно, заснованого на тривалому спостереженні за реальним життям корінного населення північної Канади.

Але теорія про жанр, який задокументував події та явища, зародилася кількома роками пізніше. Вперше термін «документальний» застосували до фільму у середині 20-х років XX століття, коли британський режисер Джон Грірсон у своєму огляді в газеті «New York Sun» (8 лютого 1926 року) на кінострічку «Моана» режисера Роберта Флаєрті під псевдонімом «Кіноглядач» написав: «Моана заслуговує того, щоб посісти певне місце серед тих небагатьох творів на екрані, які мають право, нарешті, жити ... звичайно, «Моана», будучи візуальною розповіддю про події в повсякденному житті полінезійської молоді, має документальну цінність». Саме прикметник «документальна», застосований британським режисером до поняття «цінності», й стало фундаментом документалістики [25].

Теоретик-документаліст Біл Ніколс виділив шість видів документалістики:

1. Поетична має тенденцію до суб'єктивного зображення об'єкту зйомки та більше спрямована на створенні певних почуттів у глядача, аніж на відтворенні факту. Ключову роль у поетичній документалістиці грає музика, що налаштовує на певний настрій і тон розповіді. Класичним прикладом того, як візуальні ефекти підкреслюють поетику документального фільму можна побачити у стрічці Лені Ріфеншталь «Олімпія» [30].

2. Наглядова має на меті спостерігати за навколишнім світом таким яким він є. Поява такого стилю у документальному фільмі стала можлива завдяки розвитку технічного прогресу у 60-х роках ХХ століття, коли у світі з'явилися портативні камери та записуючі пристрої для синхронного запису звуку. Цей вид документалістики відображає більш точне уявлення про реальність поміж інших видів. Зазвичай цей тип застосовують при зйомках фільмів про природу.

3. Рефлексивна – вид документального фільму, який відповідає на питання, наскільки реальною є дійсність у документальному фільмі. По суті, документалісти проводять структурну критику самого жанру «документального кіно», підкреслюючи сконструйовану природу як фільму, так і реальності. Мета даного виду – змусити глядачів замислитися над тим, як документальні фільми будують своє бачення реальності. Він розкриває різну «риторику справжності», за допомогою якої документальний фільм наполягає на своїй реальності. Він привертає увагу до штучного процесу створення документального фільму та зриває завісу ілюзорної відсутності режисера. Яскравим прикладом такого виду документального кіно є «Людина з кіноапаратом» (1929) Дзиги Вертова, де документаліст показав кадри свого брата та дружину в процесі зйомки та монтування.

4. Описова – найбільш звична «документалістика» у розумінні більшості людей. Такий стиль контрастує з поетичною документалістикою, бо має на меті інформувати і/або переконувати свого глядача, будуючи конкретний аргумент та точку зору сприйняття фактів у цільовій аудиторії. Як правило, у

таких фільмах є голос за кадром. В цьому стилі документалісти фокусуються на об'єктивності поданої інформації, а зображення на екрані слугують допоміжною гілкою, яка аргументує закадровий текст.

5. Спільна/інтерактивна – це документальні фільми, в яких об'єднанні такі типи, як поетична та описова документалістика із додаванням режисера в оповідання.

6. Перформативна – підкреслює складність людських пізнань світу, беручи до уваги суб'єктивні та афективні аспекти. Перформативний вид дуже схожий із інтерактивним, але якщо у другому задіяний в оповіданні документаліст намагається побудувати істини, які стосуються кожного, то у першому – ці істини стосуються лише його одного. У цьому стилі зникає риторика переконання і стає більше можливостей для творчої свободи з точки зору візуальної абстракції оповідання. Яскравим прикладом перформативного стилю є фільми документаліста Майкла Мура «Сайко» (англ. Sicko) 2007 р. та «Боулінг для Колумбайн» (англ. Bowling for Columbine) 2002 р. У першому фільмі Майкл Мур намагався виявити слабкі місця в американській системі охорони здоров'я та показати процвітаючу в ній корупцію, у другому – документаліст проаналізував надмірне захоплення людей в Америці вогнепальною зброєю та загальне ставлення суспільства до проблеми культу насильства.

Біл Ніколс наполягає на тому, що фільми, зняті з ознаками більш домінуючого стилю, не можна відокремлювати від решти видів. Один піджанр дає загальну канву структури цілого фільму, але він не є єдиною частиною для повної характеристики стрічки. Так, фільм у поетичному стилі може містити елементи наглядової чи описової документалістики і т. п.

На думку українського документаліста Акіма Галімова, журналістика і документалістика – близькі між собою поняття. Документаліст фільмує, фіксує, показує, що відбувається насправді. Передає через картинку якесь явище, тенденцію, людину. Відкриває нову, реальну і невигадану інформацію. На його думку, це те саме, що робить журналіст. Тому документалістика – це

і є журналістика, тільки не у класичному розумінні «інформування», а у поєднанні з художніми формами [3]. Грунтовне дослідження на тему перетину журналістики і документалістики робив В. Савчук [17].

Суспільний конфлікт – це найвища стадія розвитку суперечностей у відносинах між людьми, соціальними групами, суспільства в цілому, яка характеризується зіткненням протилежно спрямованих інтересів, цілей, позицій суб'єктів взаємодії. Конфлікти можуть бути прихованими або явними, але в їх основі завжди лежить відсутність згоди між двома або більше сторонами [14].

А. Здравомислов виділяє чотири головні витoki конфліктів: багатство, влада, престиж та гідність, тобто ті цінності та інтереси, які мають значення у будь-якому суспільстві і надають сенс діям конкретних осіб, що беруть участь у конфліктах.

Суб'єктами суспільних конфліктів виступають існуючі сукупності індивідів, які пов'язані між собою спільністю соціальних ознак і загальним інтересом та прямо чи опосередковано взаємодіють. Соціальні конфлікти на рівні зіткнень суспільних спільнот (класів, станових груп, прошарків) пов'язані з реалізацією протилежних чи взаємовиключних інтересів, з боротьбою через різні соціальні статуси, власність тощо, але реально вони здійснюються шляхом організованої взаємодії індивідуальних осіб — агентів конфлікту [4].

1.2 Огляд існуючих прикладів документальних фільмів про суспільні конфлікти

Сплеск української документалістики про суспільні конфлікти стався після Революції Гідності. Одні із найбільш помітних документальних фільмів про суспільні конфлікти присвячені саме цим подіям. До прикладу, цикл фільмів «Зима, що нас змінила» від Babylon'13. Ці фільми викликали значний суспільний резонанс у країнах Європи та США, адже подали світовій спільноті

щирі, неприкрашені картини українського спротиву. «Зима, що нас змінила» структурує хронологію тих подій, даючи можливість переосмислити ключові епізоди Майдану, зафіксовані професійною кінокамерою.

У травні 2014 року стрічка «Небесна сотня», яка відкриває цикл, була представлена на Каннському кінофестивалі. Вона розповідає про одну з найтрагічніших ночей протесту та про самопожертву українців у боротьбі за справедливість. До складу циклу входять сім короткометражних фільмів [6].

Ще одна документальна стрічка «Зима у вогні» Євгена Афінеєвського є результатом міжнародної копродукції України, США та Великої Британії. Спочатку фільм мав назву «Молитва за Україну», однак світову популярність він здобув саме під назвою «Зима у вогні». Завдяки підтримці платформи Netflix, стрічка стала, ймовірно, найвідомішим документальним фільмом про українські події зими 2013-2014 років.

У 2016 році фільм був номінований на премію «Оскар» у категорії «Найкращий документальний повнометражний фільм». Згодом, у 2019 році, «Зима у вогні» стала джерелом натхнення для протестного руху в Гонконзі [6].

Однією із важливих тем, на які документалісти звертали увагу при створенні фільмів про суспільні конфлікти, було питання релігійного протистояння в Україні. Стосувалося воно головно теми впливу УПЦ Московського патріархату на суспільно-політичне життя та його взаємовідносин з іншими православними конфесіями, такими як УПЦ Київського патріархату та його правонаступниці – Православної церкви України.

Про вплив Московського патріархату на суспільно-політичні процеси за часів Незалежності України йдеться у вищезгаданому документальному циклі «Остання війна» виробництва Суспільного [7].

У фільмі звучить твердження про те, що Московський патріархат сприймається не лише як релігійна організація, але й як цілеспрямований інструмент пропаганди та політичного контролю.

Водночас, низка важливих суспільних конфліктів, які були спровоковані зовні і заклали підвалини російсько-української війни є недостатньо дослідженими. Особливо, подібні протистояння в українських регіонах, на які недостатньо, або зовсім не звертали увагу як всеукраїнські документалісти, так і місцеві. Одним із таких прикладів є протистояння довкола передачі у 2006 році УПЦ Київського патріархату Катерининської церкви у Чернігові.

Конфлікт між УПЦ Московського патріархату та УПЦ Київського патріархату за право користування Катерининською церквою XVIII ст., який тривав з 2006 по 2014 роках є одним із малодосліджених, але одним із найяскравіших політично-релігійних конфліктів в Україні на початку XXI століття. Про особливості створення цього фільму йтиме мова далі.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ОСОБЛИВОСТЕЙ СТВОРЕННЯ ДОКУМЕНТАЛЬНОГО ФІЛЬМУ ПРО СУСПІЛЬНІ КОНФЛІКТИ

2.1. Творчі аспекти створення документального фільму про суспільні конфлікти

Конфлікт за Катерининську церкву у Чернігові став важливою віхою в процесі утвердження автокефалії українського православ'я. Це протистояння мало не лише релігійний, а й національно-політичний характер, відображаючи загальні тенденції українського суспільства щодо відходу від російського впливу та утвердження власної релігійної ідентичності [18].

Водночас, це протистояння є доволі показовим в контексті тодішніх настроїв в українському суспільстві та являється ще однією ілюстрацією того, як Росія намагалася розколоти Україну на релігійному ґрунті [20].

Для Росії всі роки Незалежності України була важлива діяльність Московського патріархату. Це давало їй можливість прямо впливати на єдність української нації, підживлювати сепаратистські й колаборантські настрої, дискредитувати українську владу, паплюжити Україну на міжнародній арені [5].

Протистояння почалось 5 квітня 2006 року з передачі храму тодішнім головою Чернігівської ОДА Миколою Лавриком(див. Додаток В) вірянам Київського патріархату [9].

Це рішення(див. Додаток А) спричинило неабиякий спротив з боку прихильників Московського патріархату. Воно тривало майже 8 років, прихильники УПЦ МП поставили біля церкви намет, який назвали «похідним храмом»(див. Додаток Б) і на одному із мітингів навіть вивішували прапори «Новоросії» [19].

А також проводили мітинги, на яких збиралися проросійські діячі, частина з яких після початку російської агресії проти України, переїхали до Росії [12].

Спробам заблокувати храм протистояли віряни та священники УПЦ КП, проукраїнська молодь та громадські діячі [10].

Вирішити конфлікт вдалося лише після перемоги Революції Гідності у лютому 2014 року, коли представники і прихильники УПЦ МП прибрали намет і більше публічно не зазіхали на право користування церквою [16].

Попри те, що цей конфлікт відбувався в ХХІ столітті, яке по праву вважають інформаційною ерою, ми маємо уривчасті дані про його перебіг, а повної та розгорнутої картини протистояння з аналізом суспільно-політичної обстановки у Чернігові того часу немає.

В процесі підготовки документального фільму ми ознайомилися з численними інформаційними повідомленнями чернігівських ЗМІ про перебіг протистояння. Велику увагу цьому приділяли інтернет-сайт Високий Вал (див. Додаток Г), газета «Сіверщина» [12], телеканал «Дитинець» [16].

В матеріалах цих ЗМІ, які займали проукраїнську позицію, доволі докладно описуються події цього суспільного конфлікту – від перших мітингів представників проросійських сил, реакцій і коментарів сторін конфлікту, до спроб депутатів Чернігівської міськради домогтися відміни рішення голови ОДА Лаврика про передачу храму представникам УПЦ КП [21].

Подій за вісім років сталося настільки багато, що ключовою проблемою є визначення головних сюжетних ліній та героїв, які дозволять як розкрити тему, так і привернути і затримати увагу глядача.

«Щоб фільм подивились, потрібно класно пропрацювати сюжетну лінію. Ми маємо зробити максимально цікаві сюжетні ходи – це і є успіх перегляду. Потрібно використовувати драматургічні прийоми, щоби якнайкраще розкрити ідею. Відійти від розуміння, що документальне кіно – камера на штативі і три роки знімання як падає листя з дерев. Ми можемо самі будувати лінії фільму. Звісно, не придумувати факти задля цікавої історії, а

робити, наприклад, «гачки» – те, що буде тримати аудиторію. Не потрібно уникати інтриги. Двигуном є конфлікт – явний або прихований. Яким він буде, залежить від самої історії», – так про секрети написання сюжету документального фільму розповідав український документаліст Акім Галімов [3].

Ключовою подією та двигуном конфлікту, довкола якого розгортаються більшість подій у фільмі, є мітинг представників проросійських сил біля Катерининської церкви 6 липня 2006 року. Тоді прихильники Московського патріархату, за допомогою низки проросійських діячів, які з'їхалися з усієї України заблокували представника УПЦ КП вхід в храм, а на мітингу помітили прапори «Новоросія».

Вивчивши всі наявні джерела, завдяки яким ми знаємо про конфлікт, можна виділити такі його головні сторони, завдяки яким будуть підбиратися герої фільму.

1. Проукраїнські активісти. Націоналістична молодь та представники патріотичних політичних сил. Інтерв'ю з ними дають розуміння, чому вони протистояли представникам Московського патріархату та проросійських сил і що їх непокоїло в спробах забрати Катерининську церкву в УПЦ КП [14].

2. Проросійські діячі, такі як Наталія Вітренко та Валерій Кауров, а також місцеві представники проросійських політсил. Використовуватимуться головню їхні заяви того періоду, адже значна частина найактивніших з них втекла з України до Росії і обвинувачується в злочинах проти української державності. Важливо зберігати критичний підхід до їхніх заяв, аби не дати пропагувати антиукраїнські ідеї [21].

3. Духовенство УПЦ КП. Їхні свідчення дадуть краще розуміння становища і статусу УПЦ КП в тодішньому суспільно-політичному і релігійному житті Чернігова [14].

4. Духовенство УПЦ МП. Їхні свідчення дадуть краще розуміння становища і статусу УПЦ МП в тодішньому суспільно-політичному і релігійному житті Чернігова та розкриють головну мотивацію протистояння

за храм. Більша частина цих свідчень будуть архівними(див. Додаток Д), адже представники УПЦ МП нині воліють не згадувати про ці події [13].

5. Місцева чернігівська влада та силовики. Ключовим для розуміння ситуації буде інтерв'ю тодішнього голови ОДА Миколи Лаврика, який прийняв рішення про передачу Катерининської церкви. Також важливою стороною історії будуть місцеві чернігівські депутати, які ухвалювали політичні рішення на користь представників УПЦ МП. Силовики – тодішні очільники місцевої міліції, мають пояснити, чому вони за свідченням проукраїнських активістів, були на стороні проросійських протестувальників

6. Експерти. Це – місцеві журналісти, які описували події. Їхні свідчення дозволяють глибше зрозуміти тогочасний контекст, головні віхи і логіку протистояння. Історики допоможуть глибше зрозуміти значення Катерининської церкви як однієї із головних візитівок Чернігова. Релігійні експерти пояснять суть протистояння між УПЦ МП і УПЦ КП, а також роль Росії в процесах, які тоді відбувалися в українському православ'ї.

2.2. Технічні аспекти створення документального фільму про суспільні конфлікти

Створення документального фільму вимагає виключної уваги до технічних аспектів. Без їх врахування фінальна стрічка буде нудною і нецікавою для глядача [29].

За Ніколсом, одним із ключових технічних прийомів у фільмі, де йдеться про суспільні конфлікти є зйомки реальних подій, без постановки. Зйомки мітингів, релігійних обрядів, засідань місцевих органів влади дозволяють занурити глядача в атмосферу конфлікту [30].

Цей метод забезпечує довіру аудиторії та створює ефект присутності, що особливо важливо у фільмах на конфліктну тематику. Утім, цей метод не може бути використаний у документальному фільмі про конфлікт довкола

Катерининської церкви, бо зйомки стрічки відбуваються майже через 20 років після ключових подій.

Саме тому чи не головною складовою технічного процесу є використання архівних матеріалів. Мова про фото та відео, зроблені безпосередньо під час конфлікту. Використання архіву дає можливість відтворити контекст епохи та розвиток подій [28].

Монтаж в такій документалістиці несе художньо-емоційну функцію, яка дозволяє підсилити сприйняття і глибше розкрити задум режисера. Від монтажу залежить ритм і драматургія фільму [24].

Важливою складовою є запис інтерв'ю з героями фільму. Якісна картинка і звук, які відповідають технічним реаліям часу, допоможуть запакувати у красиву обгортку фільм, де використовуються старі фото та відео. Все це разом із правильним вибором локацій для зйомок героїв створить умови для глибокого сприйняття [27].

Закадровий голос автора пов'язує між собою розрізнених героїв і різні сюжетні лінії, пояснює неочевидні юридичні чи історичні деталі. Авторська подача має виключну важливість під час висвітлення суспільних конфліктів, адже задає тон розповіді [29].

Додатковим засобом виразності у фільмі про Катерининську церкву можуть стати зйомки побуту церкви і подій, які там відбуваються нині. В храмі щодня прощаються із загиблими українськими воїнами(див. Додаток Г), і ця деталь допоможе підсилити і підкреслити важливість боротьби за українську церкву майже 20 років тому.

Важливим технічним елементом буде використання комп'ютерної графіки та можливостей штучного інтелекту з обов'язковим позначенням цих моментів для глядача, щоб не вводити його в оману [11].

РОЗДІЛ 3

ПРАКТИЧНА РЕАЛІЗАЦІЯ ДОКУМЕНТАЛЬНОГО ФІЛЬМУ ПРО СУСПІЛЬНІ КОНФЛІКТИ

3.1. Концепція документального фільму про суспільні конфлікти

Концепція документального фільму передбачає створення твору, який поєднує соціальний аналіз, персоналізовану подачу та візуальну виразність. Фільм покликаний не лише розповісти про головні події довкола протистояння за Катерининську церкву, але й розповісти про його причини та наслідки.

Важливим завданням концепції є ретроспективний погляд на ті події з метою подивитися на ситуацію з висоти нинішнього світосприйняття та розуміння процесів.

В 2006 році, на появу в історичному центрі Чернігова прапорів «Новоросії» майже не звернули увагу. Нині ж, через понад 3 роки після початку повномасштабного російського вторгнення, саме поява цих прапорів та гасел проросійських мітингувальників стане одним із головних «гачків» для українського глядача, а також для іноземців, які краще прагнуть розібратися у першопричинах російської агресії проти України.

Стилістично для створення документального фільму використовуватимуться описовий, інтерактивний та поетичний види документалістики. Музичний супровід та звуковий дизайн використовуються вибірково – лише для підсилення драматичних моментів [27].

Концепція фільму спрямована на різні рівні розкриття конфлікту. Особистісний вимір – через історії конкретних людей. Суспільно-політичний вимір передбачає аналіз ролі конфлікту в контексті релігійного протистояння, намагань Росії впливати на українську політику через церкву та трансформації українського суспільства – від пострадянського до національно орієнтованого.

У цьому контексті роль документалістики виходить за межі фіксації подій, а є інструментом суспільного діалогу [2].

Драматургічно фільм будуватиметься на неодноразовому поверненні до найбільш тригерного моменту – вивішування прапорів «Новоросії» на мітингу 6 липня 2006 року. Це дозволить утримати увагу глядача. Для найкращого розкриття подій передбачене послідовне введення в контекст. В першому блоці після анонсового початку буде подана історична довідка про Катерининську церкву, яка є одним із головних символів Чернігова [1].

В другому блоці розкриються передумови конфлікту. Кульмінацією буде третій блок, в якому описуватимуться найбільш напружені моменти протистояння. На завершення буде аналіз наслідків конфлікту та його впливу на майбутнє громади.

3.2. План реалізації документального фільму про суспільні конфлікти

1. Аналітико-дослідницький етап.

- Вивчення історичного та суспільно-політичного контексту конфлікту.
- Збір та аналіз архівних матеріалів (фото, відео, публікації у ЗМІ).
- Визначення ключових сюжетних ліній та потенційних героїв фільму.
- Формування експертної бази (історики, релігієзнавці, журналісти, очевидці подій).

2. Концептуально-креативний етап.

- Розробка концепції фільму: ідейна основа, драматургічна структура, жанрові особливості.
- Вибір художніх та технічних засобів виразності (типи документалістики: описова, інтерактивна, поетична).
- Написання сценарного плану з визначенням сюжетних блоків.
- Підбір музичного та візуального стилю.

3. Організаційно-технічний етап.

- Пошук і підготовка локацій для зйомок (Катерининська церква, місця протестів, архіви).

- Узгодження інтерв'ю з героями (представники УПЦ КП, УПЦ МП, активісти, влада, експерти).

- Технічне забезпечення: камера, звук, світло, дрон, обладнання для архівного сканування.

- Формування знімальної групи (оператор, режисер монтажу, звукорежисер).

4. Виробничий етап (зйомки).

- Проведення інтерв'ю з основними героями.

- Зйомка сучасного життя Катерининської церкви (обряди, прощання з воїнами, повсякденність).

- Використання додаткових зйомок (міські пейзажі, архітектурні деталі, репортажі).

- Запис коментарів експертів для пояснення складних тем.

- Поствиробничий етап (монтаж і оформлення)

- Використання закадрового голосу для об'єднання сюжетних ліній.

- Додавання графіки, карт і хронологічних схем.

- Звукове оформлення (музика, шумові ефекти).

- Фінальний кольорокор, субтитри для іноземної аудиторії.

5. Презентаційно-комунікаційний етап.

- Прем'єра фільму на локальних і національних платформах.

- Просування через соціальні мережі (Facebook, YouTube, Instagram, TikTok).

- Подання на українські та міжнародні фестивалі документального кіно.

- Показ у навчальних закладах, медіацентрах і релігійних громадах.

- Аналітичний етап (оцінка результатів).

- Аналіз відгуків глядачів і критиків.

- Визначення освітнього та суспільного ефекту від перегляду фільму.

- Висновки про ефективність застосованих творчих і технічних методів.
- Розробка рекомендацій для майбутніх документальних проєктів на тему суспільних конфліктів.

3.3. Результати виробництва документального фільму про суспільні конфлікти

За результатами виробництва документального фільму про суспільні конфлікти можемо сказати наступне.

Розробка концепції документального фільму мала наслідком визначення ідеї, драматургії та техніко-художніх прийомів задля цілісного розкриття теми. Фільм про протистояння довкола Катерининської церкви у Чернігові присвячений відображенню складного міжконфесійного конфлікту, поєднаного із політичним протистоянням та спробами Росії поширювати свій вплив на Україну, використовуючи церковну тематику.

Концепція фільму – це поєднання особистісного й суспільного вимірів. В центрі – історії людей: учасників конфлікту, священнослужителів, парафіян, представників місцевої влади та політиків. Водночас, одним із головних завдань є показати цей конфлікт з контексті тодішніх і майбутніх суспільно-політичних заворушень в Україні та російської агресії.

Жанрово-стилістичне рішення дозволяє поєднати емоційний вплив із фактологічною аргументованістю. Такий підхід узгоджується з українською традицією документалістики, де важливим є поєднання художнього бачення з журналістською достовірністю [8].

Драматургічна структура дозволить аналітично та емоційно розкрити основний зміст фільму, що дозволить якнайкраще відчувати події та водночас зрозуміти їхню суспільну важливість. Візуально фільм буде поєднанням архівних кадрів та повідомлень у ЗМІ зі спогадами сучасників тих подій. Використання музики та звукового дизайну підкреслить задум автора.

Фільм, створений за такою концепцією, виконує не лише інформативну функцію, але й сприяє публічній дискусії щодо природи і справжніх причин конфлікту довкола Катерининської церкви у Чернігові.

ВИСНОВКИ

Наукова новизна цієї роботи полягає у розробці комплексної моделі документального фільму про суспільний конфлікт. Розроблена концепція може використовуватись як орієнтир для виробництва подібних фільмів.

Виробництво документального фільму про суспільні конфлікти на прикладі протистояння довкола Катерининської церкви у Чернігові показує, що успішне втілення проєкту є наслідком аналітичного підходу з чіткими художньо-виражальними засобами. Важливо було подати конфлікт як багатошаровий, з людським, політичним, релігійним вимірами та показати роль у цих подіях Росії, яка весь час української незалежності намагалася дестабілізувати суспільно-політичну обстановку.

Запропонована драматургічна структура забезпечує реалізацію задуманого і дозволяє глядачеві не лише стежити за розвитком конфлікту, а й осмислювати його в ширшому контексті. Поєднання різних методів документалістики дозволяє показати конфлікт найбільш повно і зважено.

Особливе значення має збереження етичного балансу між сторонами конфлікту. Це підвищує достовірність і суспільну важливість фільму. Водночас, не можна перетворювати фільм на майданчик для пропаганди проросійських сил, критично ставлячись до їхніх заяв.

Ця концепція однаково вдала як для фільмів, цільовою аудиторією яких є локальні глядачі, так і для фільмів, які прагнуть пояснити контекст для широкої аудиторії. Вона демонструє, що документалістика здатна виконувати не лише інформаційну чи художню функцію, а й стимулювати суспільний діалог.

За результатами виробництва документального фільму маємо наступні рекомендації:

1. Для створення документальних фільмів про суспільні конфлікти необхідно приділяти особливу увагу попередньому дослідженню теми, збору

свідчень та ретельному відбору візуального матеріалу. Це дасть аудиторії відчуття цілісності роботи і дозволить затримати їхню увагу.

2. Перспективним напрямом для дослідників документалістики є аналіз впливу документального кіно на зміну світогляду і сприйняття процесів на національному рівні.

3. Документальні фільми про суспільні конфлікти необхідно використовувати в галузі освіти для виховання покоління, яке має критичне мислення і стійкі ціннісні переконання.

4. Рекомендується інтегрувати практику аналізу документальних фільмів про суспільні конфлікти у навчальні курси з журналістики, культурології та історії для формування медіаграмотності та етичної культури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бондаренко Р. Культурна спадщина Чернігова : історія та сучасність. Чернігів : Деснянська правда, 2015. 240 с.
2. Гавран Ірина, Ботвин Мар'ян – «Документальне кіно в сучасному екранному дискурсі». *Вісник Київського національного університету культури і мистецтв*. Серія : Аудіовізуальне мистецтво і виробництво, 3(1). URL : звернення : 10.08.2025).
3. Галімов А. Стандарти документалістики залежать від совісті і власних меж. URL : <https://medialab.online/news/akim-galimov-standarty-dokumentalisty-ky-zalezhat-vid-sovisti-i-vlasny-h-mezh/> (дата звернення : 15.09.2025).
4. Герасіна Л. М., Требін М. П., Воднік В. Д. та ін. Конфліктологія : навч. посіб. Харків : Право, 2012. 128 с.
5. Здіорук С., Палінчак М. Вплив Московського патріархату на національну ідентичність у контексті війни Росії проти України. *Україна дипломатична*. URL : <https://ud.gdip.com.ua/wp-content/uploads/2022/12/41-2022.pdf> (дата звернення : 2.09.2025).
6. «Зима, що нас змінила». П'ять фільмів про Євромайдан «Український тиждень». URL : <https://tyzhden.ua/zyma-shcho-nas-zminyla-piat-filmiv-pro-ievromajdan/> (дата звернення : 20.08.2025).
7. «Какая разніца». Документальний цикл «Остання війна». Епізод другий, частина перша. URL : <https://www.youtube.com/watch?v=aTaWqz5nLTU> (дата звернення : 5.09.2025).
8. Капелюшний А. Жанри публіцистики: проблеми теорії. Львів : ПАІС, 2011. 368 с.
9. Катерининська церква : два роки блокади. *Газета «Сіверщина*. URL : <https://siver.com.ua/news/2008-07-21-940> (дата звернення : 30.08.2025).

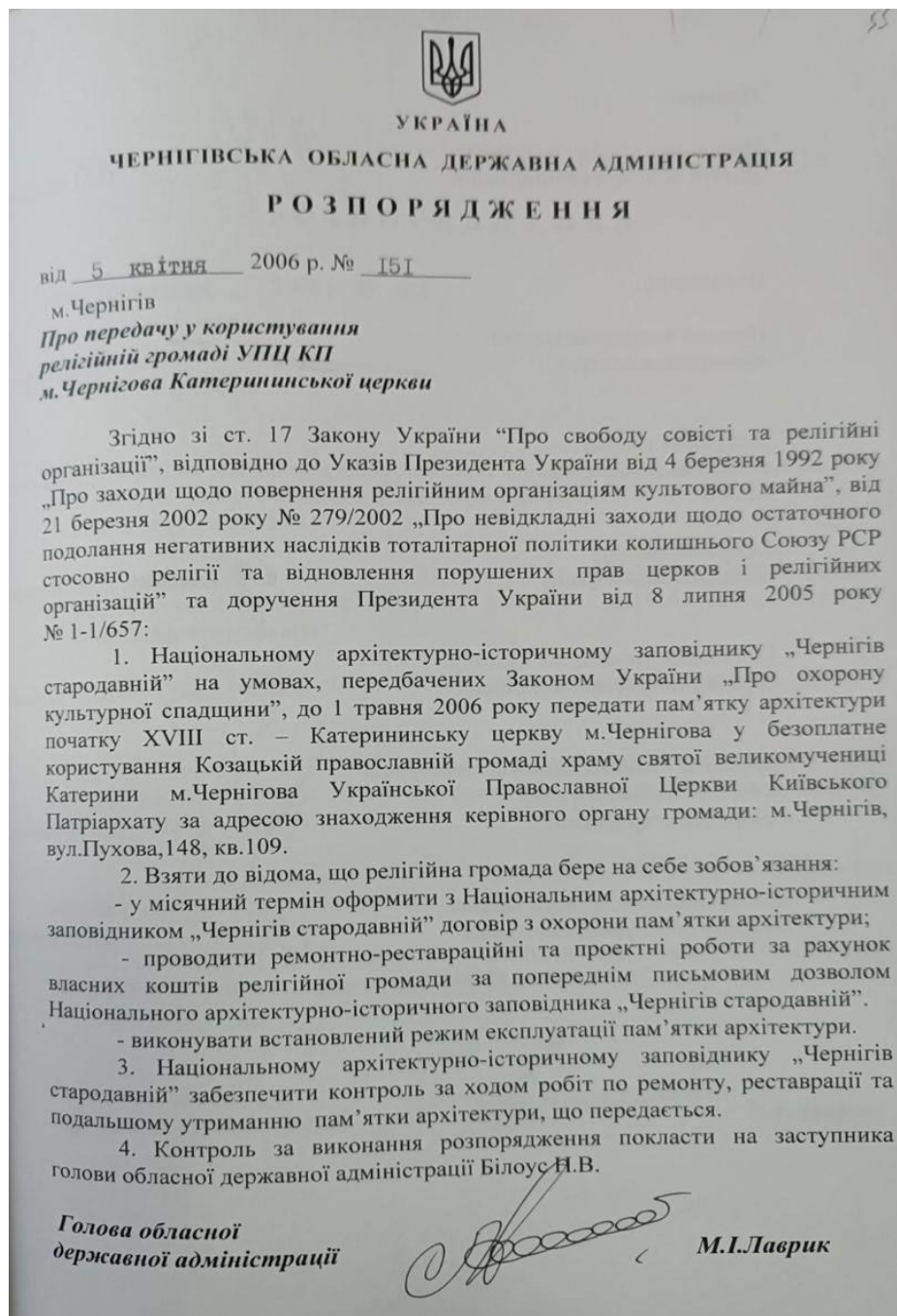
10. Катерининська церква вільна: які уроки цієї історії? *Газета «Світ»*. Чернігів. URL : https://svit11.wordpress.com/wpcontent/uploads/2016/03/s_27.pdf (дата звернення : 11.08.2025).
11. Коломієць А. М., Кушнір О. І. Використання штучного інтелекту в освітній та науковій діяльності : можливості та виклики. *Вінницький державний педагогічний університет*. URL : <https://vspu.net/> (дата звернення : 18.08.2025).
12. Москва знову простягає руки по Катерининську церкву у Чернігові. *Газета «Сіверщина»*. URL : https://siver.com.ua/news/moskva_znovu_prostjagae_ruki_po_katerininsku_cerkvu_u_chernigovi/2009-12-23-3271 (дата звернення : 21.08.2025).
13. Отець Ледовой: щодо передачі Катерининської церкви. URL : <https://www.youtube.com/watch?v=yB9WgMdqfEo> (дата звернення 15.08.2025)
14. Патріарх Філарет у Чернігові : «Катерининська церква – свідцтво перемоги». *Інтернет- видання «Високий Вал»*. URL : <http://svoboda.fm/culture/Culture/202123> (дата звернення : 25.08.2025).
15. Пірен М. І. Конфліктологія. Київ : МАУП, 2007. 360 с.
16. Похідного храму біля Катерининської церкви у Чернігові більше не буде. URL : <https://www.youtube.com/watch?v=zKI6o45DOWw> (дата звернення : 14.09.2025).
17. Савчук В. Документальне кіно та медіа : між мистецтвом і журналістикою. Київ : Вид-во НБУ імені Вернадського, 2020. 312 с.
18. Стародуб О. Релігійні трансформації в Україні після 2014 року. Київ : *Дух і Літера*. 2018. 276 с.
19. У Чернігові 2006 року віряни московського патріархату мітингували з прапорами «Новоросії». *Духовний Фронт України*. URL : <https://df.news/2020/07/22/u-chernihovi-2006-roku-viriany-moskovskoho-patriarkhatu-mitynhuvaly-z-praporamy-novorossii/> (дата звернення : 27.09.2025).

20. Филипович Л. О. Небезпека внутрішньоправославного конфлікту в Україні для міжхристиянських відносин. *Культурологічний альманах*. 2024. № 2. С. 19-25.
21. Чернігів. Вітренко прихватує храм? *Інтернет-видання «Високий Вал»*. URL : <http://svoboda.fm/politics/chernigov/183632> (дата звернення : 06.08.2025).
22. Чому Росія віками намагається знищити Україну? *Документальний фільм «Тисячолітня війна»*. URL : <https://www.youtube.com/watch?v=IqQQS4EeVRI> (дата звернення : 13.09.2025).
23. 12 років тому Катерининська церква в Чернігові була звільнена від російської окупації. *Духовний Фронт України*. URL : <https://df.news/2020/07/2/12-rokiv-tomu-katerynynska-tserkva-v-bernihovi-bula-zvilnena-vid-rosiiskoi-okupatsii> (дата звернення : 16.08.2025).
24. Aufderheide P. Documentary Film: A Very Short Introduction. Oxford: Oxford University Press, 2007. 176 p.
25. Documentary Film. URL : <https://www.ebsco.com/research-starters/history/documentary-film> (дата звернення : 30.09.2025).
26. Science and Education a New Dimension. *Humanities and Social Sciences*. 2017. V (23), I : 139. URL : <http://www.seanewdim.com> (дата звернення : 06.09.2025).
27. Rabiger M., Hurbis-Cherrier M. Directing the Documentary. 6th ed. Waltham, MA: Focal Press, 2013. 554 p.
28. Renov M. The Subject of Documentary. Minneapolis: University of Minnesota Press, 2004. 256 p.
29. Rosenthal A. Writing, Directing, and Producing Documentary Films and Videos. Carbondale: Southern Illinois University Press, 2002. 448 p.
30. Nichols B. Introduction to Documentary. Bloomington: Indiana University Press, 2001. 224 p.

ДОДАТКИ

Додаток А

Розпорядження голови ОДА Миколи Лаврика від 5 квітня 2006 року
щодо передачі Катерининської церкви УПЦ Київського патріархату

Додаток Б

Мітинг представників проросійських сил під стінами Катерининської церкви у липні 2006 року з прапорами «Новоросія»

Додаток В

Голова Чернігівської ОДА в 2006 році Микола Лаврик

Додаток Г

Стартова сторінка інтернет-видання «Високий Вал» у 2010 році

НЕПРОВІНЦІЙНИЙ ПОГЛЯД

ВИСОКИЙ ВАЛ

ЧЕРНІГІВСЬКА ЗАГАЛЬНОПОЛІТИЧНА ГАЗЕТА

Останнє оновлення: 15:40 четве

ГОЛОВНА ПОЛІТИКА ЕКОНОМІКА КУЛЬТУРА СПОРТ КРИМІНАЛ ІТ VIP

№ "Чемодан компромата" 8

Борги Зініна: презерватив лопнув?

20.10.2010 8:31

Якщо ви зібрались когось «пошматувати», зазвичай, намагаєтесь презерватив і вживаєте ребіло свою справу. Якщо ви зібрались когось «пошматувати» інформацино, вам потрібен засіб - Діалог Зініна.

Презерватив в середньому коштує - 5 гривень за шматок, Дмитро Зінін коштує - 2000 гривень за «темник».

КОМЕНТАРІ (0) ПОЛІТИЧНИЙ ТРАКТАТ

КОНТАКТИКА пр-т Перемоги, 95, оф. 218 пр-т Миру, 53, оф. 307

СЮЖЕТ СПЕЦНАВІСТОВ ПО НЕВІДОМІМ ІМУЩЕСТВАМ УОРАМ

Всі новини

- 15:30 Залізниця – об'єкт підвищеної небезпеки
- 15:17 КРУ не має претензій до ВАТ «Базис»... А діти-інваліди?
- 15:11 Сьогодні у Чернівеці знову збільшили на пішохідному переході. ФОТОрепортаж
- 14:50 Дівчата в агіт-наметах готові навіть танцювати! ВІДЕО
- 13:54 Андрій Кокельний: «Місту і району потрібен порядок»
- 13:35 Back to 2004? У національному педагогічному університеті на парах проводять «політзаняття»
- 12:51 Ще один йолот налетів

Додаток Г

Прощання з загиблим українським воїном у Катерининській церкві в 2025 році.

Додаток Д

Отець Олександр(Ледовой) – «настоятель» «похідного храму»
під стінами Катерининської церкви

